

Управління молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації
СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів»
Інформаційно-методичний центр управління освіти і науки Сумської міської ради

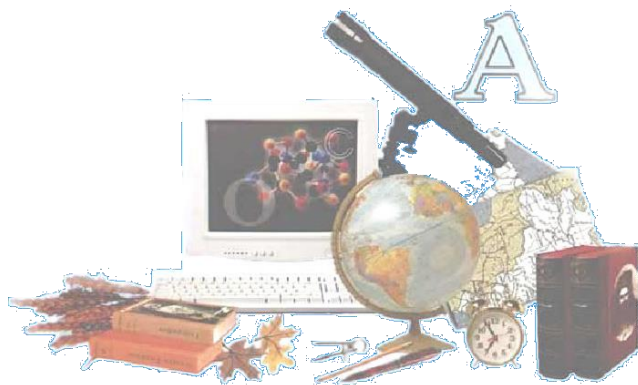
МОЖЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ТА ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДОВГОСТРОКОВОМУ ЛІКУВАННІ

Суми
2014

Управління молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації
СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів»
Інформаційно-методичний центр управління освіти і науки Сумської міської ради

МОЖЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ТА ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДОВГОСТРОКОВОМУ ЛІКУВАННІ

Суми
2014

Упорядники:

Г.Д. Плахотнікова, директор Інформаційно-методичного центру

Н.В.Скворча, завідувач Сумської міської психолого-медико-педагогічної консультації

О.В.Смольникова, заступник голови правління СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів»

Рецензент:

Т.В. Іванова, кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії, політології та інноваційних соціальних технологій Сумського державного університету

А.Д. Чепелюк, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету

Дизайн та верстка:

Ю.М. Букреева, технік Інформаційно-методичного центру

Матеріали збірника мають заохотити навчальні заклади разом з батьками та членами місцевої громади замислитись над визначенням та усуненням бар'єрів, що існують у дітей, які перебувають на довгостроковому лікуванні, провести адаптацію навчальних матеріалів та освітнього середовища.

Розповсюджується безкоштовно

Електронна версія збірника представлена на сайті СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів» www.sogo-bodi.edukit.sumy.ua та сайті Інформаційно-методичного центру управління освіти і науки Сумської міської ради <http://sumy-imc.jimdo.com>

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Дистанційні технології в навчанні дітей, які перебувають на довготривалому лікуванні.....	7
Відкриті освітні ресурси: можливості для організації самостійної навчальної діяльності.....	9
Дистанційне навчання: підходи, етапи, особливості.....	13
Дистанційне навчання англійської мови.....	20
Психологічна комфортність когнітивних процесів при дистанційному навчанні.....	26
Психологічний аспект роботи з дітьми, що мають онкологічний діагноз.....	33
Арт-терапія як лікування мистецтвом.....	36
Застосування мультсеріалів "Muzzy in Gondoland", "Muzzy comes back" та тематичних ігор для організації навчальних програм для дітей, які знаходяться на тривалому лікуванні.....	38
Відгуки батьків	45

ВСТУП

Процес інформатизації освіти в Україні сьогодні переходить від етапу кількісного нарощування інноваційного потенціалу до етапу формування якісно нового освітнього середовища. Про це свідчить зміщення інтересу від загальних аспектів інформатизації до проблем створення єдиного освітнього простору. Основою такого простору стають комп'ютерні форми навчання, а саме – дистанційна освіта, віртуальні освітні та розвивальні простори, класи тощо.

Мета, яку ставлять перед собою укладачі цього збірника, полягає в ознайомленні педагогічної та батьківської громадськості з концепцією формування мобільного освітнього середовища, з перевагами та труднощами дистанційної освіти. Представлені методичні рекомендації щодо особливостей у здійсненні такої форми навчання.

Публікацію підготовлено в рамках проекту «Можливості електронних засобів та дистанційних технологій навчання для дітей, які перебувають на довгостроковому лікуванні», що фінансується управлінням молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації.

Актуальність даного збірника полягає в необхідності методичного супроводу Інформаційно-методичном центром управління освіти і науки Сумської міської ради, директор Г.Д. Плахотнікова, завідувач міської психолого-медико-педагогічної консультації Н.В.Скворча проекту СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів» «Можливості електронних засобів та дистанційних технологій навчання для дітей, які перебувають на довгостроковому лікуванні», тобто для дітей, які мають бар'єри на шляху до навчання та участі в навчально-виховному процесі.

Реалізація проекту відбулася завдяки Сумському державному університету, кафедра германської філології, завідувач кафедри кандидат філологічних наук, доцент І.К. Кобякова; факультету підвищення кваліфікації та післядипломної освіти, заступник декана кандидат педагогічних наук О.В.Купенко, Сумському обласному центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів, директор О.М. Сущенко.

Керівник проекту О.В.Смольникова.

ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДОВГОТРИВАЛОМУ ЛІКУВАННІ

Смольникова О.В., заступник голови правління СОГО «Батьки онкохворих дітей-інвалідів»

На Україні сучасні методики лікування дають шанс вижити дітям з онкопатологією. Тому на сучасному етапі розвитку лікування та реабілітації дітей, хворих на рак, актуальним стає соціальний аспект.

Серед низки труднощів, що послаблюють можливість організації освітньої реабілітації, основною можна вважати довготривалість та інтенсивність лікування, як наслідок-соціальна ізоляваність.

Стрімкий розвиток онлайн освіти зобов'язує батьків, які несуть відповідальність за організацію навчання дітей, мати достатній рівень обізнаності у сфері культури освітнього процесу у віртуальному просторі.

Тому з метою подолання труднощів у педагогічній реабілітації був започаткований освітній проект «Можливості електронних засобів та дистанційних технологій для дітей, які перебувають на довгостроковому лікуванні», за підтримки управління молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації, Сумського державного університету, Сумського обласного центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів, Інформаційно-методичного центру управління освіти і науки Сумської міської ради.

У межах проекту батьки знайомляться з тенденціями в галузі дистанційної освіти, вчать використовувати можливості відкритих освітніх ресурсів разом з дітьми на прикладі вивчення англійської мови, обговорюють досвід.

Успішність навчання з використанням відкритих інтернет ресурсів залежить від самоорганізованості та мотиваційно – вольової складової слухача. Отже, щоб сформувані навички самоосвіти у дітей,

які довготривало лікуються, студенти кафедри перекладу СумДУ відвідують онкогематологічне відділення СОДКЛ (вул. Ковпака 22, м.Суми).

Неформальні заняття позитивно емоційні, кожна дитина обирає собі наставника-волонтера. Студенти знайомляться з освітніми можливостями дітей, тренують у запам'ятовуванні слів, виразів, підбирають вправи англійської каліграфії.

Звернення до інтернет-ресурсів з вивчення англійської мови LinguaLeo, Duolingo, Slovoych та інше дозволяє оперативно використовувати відео-аудіо завдання, сумісно підтримувати зв'язок.

Однією зі складових проекту є арт-терапевтичні заходи. Через малюнок або інший вид творчої діяльності дитина може «виплеснути» негативні емоції та поділитися позитивними.

Арт-терапевтична складова дає можливість не примушувати дітей до виконання визначених завдань, а націлитись на свої інтереси та вподобання. Дитина починає глибше усвідомлювати свої потреби й мотиви, краще концентруватися, переключати увагу в процесі діяльності.

У результаті проведення занять ми очікуємо розширити уявлення дітей та батьків про можливості он-лайн освіти, прищепити інтерес до вивчення англійської мови, сформувати позитивне ставлення, підвищити впевненість у собі, знизити психоемоційну напругу, сформувати вміння ефективно спілкуватися з іншими.

ВІДКРИТІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Купенко О.В., кандидат
педагогічних наук, доцент
Сумського державного університету

Останнім часом активно ввійшли в освітню практику терміни «дистанційне навчання» («distance learning»), «електронне навчання» («e-learning»), «масові відкриті онлайн курси» («massive open online course», MOOC), «EdTech». Комп'ютерні, мобільні, Інтернет засоби стають визначальним фактором змін інших компонентів педагогічної системи.

Уперше ідея відкритих в Інтернет освітніх ресурсів була озвучена в 1999 р. науковцями Массачусетського технологічного інституту. Програма «MIT OpenCourseWare» розпочалася у вересні 2002 р. відкриттям на веб-сайті інституту матеріалів перших 32 предметів (від радіоелектроніки та літакобудування до літератури). Уже через рік кількість курсів на сайті зросла до 500. Організатори програми заявили, що метою є надання всім студентам світу безоплатного доступу до матеріалів усіх курсів, що викладаються в Массачусетському технологічному інституті. Представлено навчальні матеріали не лише широкого спектру змісту, але й різноманітних видів пізнавальної діяльності. Наприклад, завдяки одному із сервісів відкритих освітніх ресурсів Массачусетського технологічного інституту можна отримати дистанційний доступ до лабораторної установки вимірювання радіоактивності, що фізично встановлена в австралійському університеті (The University of Queensland). Ця освітня послуга є безкоштовною та доступною користувачам з різних країн. Поступово в Інтернет-просторі стали утворюватися самоорганізовані групи тих, хто навчався, за допомогою методичних матеріалів MIT OpenCourseWare.

Сьогодні сотні тисяч бажаючих можуть переглянути в Інтернеті відео-лекції професорів із різних країн. Нині існує значна кількість педагогів, науковців, фахівців, які розміщують свої кращі напрацювання (електронні підручники, віртуальні практичні та лабораторні роботи) в Інтернет та передбачають їх вільне використання широкими масами як викладачів, так і тих, хто

навчається. Наведене супроводжується об'єднанням зусиль не лише окремих фахівців, але провідних освітніх установ світу.

При тому що навчальні матеріали Массачусетського технологічного інституту були у вільному доступі більше десяти років, новинкою 2012 року стали масові відкриті онлайн курси, у яких передбачається не лише самостійне навчання, але взаємодія з викладачем, поточний контроль і підсумкові іспити. Перед цим у кінці 2011 року відбувся експеримент, у рамках якого всі бажаючі отримали безкоштовний доступ до трьох курсів з комп'ютерних наук Стенфордського університету. Зазвичай на цих трьох курсах навчалось до 400 студентів. На анонс експерименту відгукнулося 100 тисяч (викладачі порахували, для того щоб навчити таку кількість людей у звичайному форматі університетської лекції їм знадобилося би близько 250 років). За результатами цього експерименту влітку 2012 року Дафною Коллер та Ендрю Нг, молодими викладачами Стенфордського університету, була відкрита платформа Coursera. Від самого початку проекту до нього долучилися викладачі Принстонського університету, Університету Мічигану, Каліфорнійського університету, Берклі, Університету Пенсільванії, Університету Джонса Хопкінса, Единбурзького університету, Швейцарського федерального технологічного інституту в Лозанні. Нині в проєктів працюють фахівці більш ніж 100 університетів та установ.

За даними на початок 2014 року кількість слухачів Coursera складала більше 6 мільйонів. Перевірити ту кількість робіт, що надходить викладачам просто неможливо. Тому рекомендується застосовувати метод взаємного оцінювання. Кожен студент (окрім того, що виконати власне навчальне завдання) має перевірити роботи ще 5 студентів, прокоментувати їх та виставити оцінки. Таким чином кожен отримує кілька анонімних коментарів і кілька оцінок. Серед наведених реплік можуть бути доволі наївні («Я не згоден з автором, тому ставлю “одиницю”»), а можуть – цікаві та корисні. Це також частина навчання: ви бачите п'ять напрямів думок та п'ять способів вирішення проблеми. Якщо ви не перевірите роботи інших, то не отримає оцінку за свою роботу. Тут також є термін, у який потрібно вкластися. Екзаменатор, зі свого боку, може особисто проаналізувати кожен рівень оцінювання.

2012 рік був відзначений також початком іншого проекту онлайн-навчання EdX, ініційованого спільно Гарвардським університетом і Массачусетським технологічним інститутом. Було задекларовано, що засновники не очікують прямого фінансового прибутку, натомість планують використовувати інформацію з ресурсу для дослідження того, як студенти навчаються та як технології можуть перетворити навчальні заклади у всьому світі. На перший такий курс на EdX записалося більше 150 тисяч студентів з різних країн світу.

Звернемо увагу на те, що ідея масових відкритих онлайн-курсів цікава не лише студентам. Наприклад, відомо, що в 2012 році Хадіджа Ніазі, 12-річна жителька Пакистану, успішно опрацювала онлайн-курс університетського рівня з фізики на освітній платформі Udacity.

функцію для навчання слухати і чути. Ресурс містить цікаві відеоролики, в одних з них англійська мова

Мультфільм *The New Adventures of Winnie the Pooh - Винни Пух* на англійськом

Год выпуска: 1988
Страна: США
Язык: Английский
Формат: AVI
Качество: DVDRip
В каждой части по 2 мультфильма

Для школярів створені і спеціальні ресурси. Наприклад, LearnatHome (<http://www.learnathome.ru/>) – онлайн самоучитель англійської мови. Цей ресурс має безкоштовну функцію для навчання слухати і чути. Ресурс містить цікаві відеоролики, в одних з них англійська мова представлена повільно і адаптовано, в інших – швидко й на фоні природнього шуму. Знайти мультфільми англійською, які сподобаються малюкам, можна на сайті:

<http://www.english-cartoons.ru/englishcartoons.html>.

Проект LinguaLeo розпочав співпрацю з Coursera: студенти, які вивчають мову, зможуть дивитися лекції провідних викладачів з різних наук. Спеціально для цього на сайті LinguaLeo відкрився розділ, де зібрана колекція вступних відео з різних курсів онлайн-платформи Coursera. Для тих, хто погано розбирає голос зі слуху, до кожного відео додані субтитри. Якщо клікнути на незнайоме слово,

будуть запропоновані варіанти перекладу, які можна занести в свій віртуальний словничок і вивчити.

Сайт CK-12 містить колекцію симуляторів з фізики (<http://interactives.ck12.org/simulations/?backUrl=http://www.ck12.org/student/>). Можна безкоштовно скористатися більше ніж 60 інтерактивними моделями. У викладачів є можливість підібрати ілюстрацію до тієї чи іншої теми. Особливо слід відзначити візуальне виконання і незвичайні сюжети - передбачається вивчати фізичні концепти, спостерігаючи качок у ставку, гру на скрипці або падіння яблука на Ісаака Ньютона.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПІДХОДИ, ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ

Ірина ЛАПШИНА, доцент кафедри менеджменту освіти та психології КЗ Запорізького ОІППО Запорізької обласної ради

*повна версія - журнал «Методист», грудень, №12, 2013р, видання «Шкільний світ»

Серед учителів-новаторів розпочався процес переходу від епізодичного фрагментарного використання інформаційних та комунікаційних технологій (далі: ІКТ) під час уроків до комплексних форм роботи та розбудови інноваційних освітніх середовищ, таких як середовища дистанційного та медіанавчання. Застосування педагогічних інновацій в комплексі з ІКТ відкривають нові можливості для освітньої діяльності.

Ми можемо говорити про суттєве підвищення ефективності навчального процесу, розширення горизонтів у системі інклюзивної освіти, перехід на новий рівень профілізації навчання, інтенсифікації та індивідуалізації навчальної діяльності. Змінюється характер відносин між учасниками навчально-виховного процесу. Відкриваються нові можливості для творчої самореалізації кожної особистості.

Проте потужний неоднозначний вплив комп'ютерних технологій на людину змушує більшість освітян зважено підходити до інформатизації власної діяльності. Ми не можемо ігнорувати вплив комп'ютерів на здоров'я та психіку людини.

Непрофесійне застосування комп'ютерної техніки призводить до негативних результатів, відволікає учнів від навчального процесу, може викликати таке серйозне психічне захворювання, як комп'ютерна залежність.

Науковці різних галузей, таких як психологія, філософія, медицина, активно проводять дослідження з метою нейтралізації негативного впливу.

Одночасно школи вирішують протиріччя: йти в ногу з прогресом і ризикувати психічним та фізичним здоров'ям наступного покоління, або чекати результатів досліджень і використовувати лише традиційні

перевірені методики, таким чином прирікаючи випускників на некомфортне життя в інформаційному суспільстві.

Отже, підходи до комп'ютеризації освітніх процесів, а саме створення дистанційної системи навчання, можуть базуватися лише на обґрунтованих наукових технологіях педагогіки та психології з урахуванням санітарних та медичних вимог.

Ефективність дистанційного навчання залежить від майстерності науковців-розробників, які планували, проектували та створювали освітній ресурс (якості дидактичних матеріалів навчальних курсів), технічних можливостей як самого навчального закладу (системи дистанційного навчання), так і самих дистанційних учнів, і майстерності педагогів-тьюторів, які беруть участь безпосередньо в навчальному процесі.

Методичні рекомендації для мережевого вчителя

Дистанційні уроки є дуже розвиненим навчально-методичним комплексом, оснащеним багатим наочним матеріалом, системою навчальних завдань, запитань, а також довідковим апаратом та іншими допоміжними, але важливими елементами. Порівняно з очною формою навчання стосується не стільки змісту, а форми його подання. Остання відіграє важливу роль у мотивації учнів до навчання, пізнання. У межах дистанційних уроків необхідно спрямовувати розвиток уміння працювати з інформацією, поданою у вербальній, образній формі, — відео-, аудіоінформацією, звуковою, графічною, символічною, текстовою.

Найбільш важливим пунктом у дистанційному курсі є організація комунікацій «учень — викладач — учень». Для цих цілей рекомендується організація роботи учнів у проектах чи навчання в співпраці, організація дискусій, обговорень, чатів.

Для організації дискусій у курсі дистанційного навчання використовується Web-конференція (телеконференція або форум) і СНАТ-система.

Діяльність мережевого вчителя при навчанні на основі Інтернет-ресурсу передбачає здійснення таких дій:

- встановлення контакту та ініціювання діалогу з учнем;
- визначення індивідуального для кожного учня маршруту освоєння змісту на профільному рівні з урахуванням виявлених індивідуальних особливостей учня, що впливають на процес

навчання: мотиви, інтереси, схильності, рівень поточної успішності, актуальні утруднення і прогалини в знаннях та вміннях тощо;

- пропозиція додаткових завдань, які конкретизують або розширюють розглянуту проблематику завдань, запитань, завдань для індивідуальної роботи з відсталими і найбільш успішними та мотивованими учнями;

- організація діяльності учня з вивчення теоретичного матеріалу курсу з урахуванням виявлених у нього індивідуальних особливостей;

- аналіз результатів виконання учнями тестів та коригування діяльності учня на основі аналізу допущених помилок: визначення заходів із ліквідації прогалин у знаннях та вміннях;

- перевірка виконаних учнем домашніх завдань, визначення питомої ваги домашнього завдання, виставлення оцінки, організація, якщо це необхідно, діяльності учня щодо виправлення помилок домашнього завдання;

- організація дослідницької діяльності учня на основі наявних у нього схильностей та інтересів;

Керівництво проектною діяльністю учня в межах змісту курсу.

При проведенні навчального процесу необхідно враховувати особливості дистанційної форми, а саме:

Паралельність: навчання здійснюється одночасно з очною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямом), тобто без відриву від іншого виду діяльності, а тому мережевий учитель повинен дуже ретельно підходити до добору навантаження на учнів, воно не повинно перебільшувати 5—6 годин на тиждень.

Велика аудиторія: одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості учнів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку учнів між собою та з викладачами, а тому завданням мережевого вчителя є продумана і чітко спланована координація дій віртуальної аудиторії.

Економічність: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване й уніфіковане подання інформації, використання й розвиток комп'ютерного моделювання мають сприяти зниженню витрат на проведення навчального процесу.

Технологічність: використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір.

Соціальна рівність: рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.

Рекомендації для дистанційного учня

Перше і найголовніше — це мати бажання вчитися, і розуміння того, що вчитися треба регулярно.

Дистанційне навчання (ДО) поєднує методики очної та заочної форм навчання. Дистанційний курсант може завжди поговорити зі своїм викладачем, проконсультуватися в нього, зв'язатися зі своїми однокласниками. Нарешті, у його розпорядженні всі можливості Інтернету — всесвітньої скарбниці інформації.

Для того, щоб ця величезна перевага ДО над традиційними формами навчання приносила свої плоди, треба мати технічні можливості й володіти мінімальними навичками роботи, з комп'ютером та в мережі Інтернет, умінням використовувати інструменти навчальної оболонки.

Мінімальні технічні потреби дистанційного студента — доступ до комп'ютера протягом не менше 4—8 годин на тиждень, з них не менше 2 годин — доступу до мережі Інтернет.

Порада. Для зменшення часу роботи з комп'ютером ви можете роздрукувати частину матеріалу навчальних курсів і працювати зі звичним паперовим конспектом.

Порада. За наявності проблем з якістю Інтернет-доступу найбільш об'ємні матеріали курсу можна попросити у викладачів — авторів курсу в електронному вигляді, записаними на диск або інший носій. Матеріали всього курсу можна також завантажити відразу на компакт-диск і працювати на комп'ютері з диском. (Пам'ятайте, що при роботі з диском, а не системою Інтернет, ви не можете отримати всередині курсу консультацію викладача, у такому разі використовуйте альтернативні засоби зв'язку).

Навчатися за дистанційною формою можна тільки володіючи мінімальним набором умінь працювати з комп'ютером. Мінімальний набір навичок має бути таким:

1. Робота у системі Windows (уміти включити комп'ютер, виконувати дії з мишою).

2. Робота з браузером Internet Explorer або іншим (уміти запустити Інтернет, знати, де знаходиться адресний рядок).

3. Користування електронною поштою (мати працюючу

електронну пошту, вміти увійти в неї і прочитати або відправити листа).

4. Робота у середовищі текстового редактора (відкрити, зберегти, написати у MS Word).

Увага!

Самостійна робота дистанційного курсанта повинна бути регулярною. Відставання від плану — графіка може викликати неприємні наслідки. Кожна людина вчиться по-своєму в звичному для неї ритмі, використовуючи зручні для неї методи.

Рекомендований порядок вивчення курсу визначає план — графік курсу, у якому зазначені орієнтовні дати навчання.

При використанні матеріалів у своїх цілях курсант несе відповідальність за дотримання авторських прав. Не допускається використання матеріалів у комерційних цілях. При використанні обов'язково вказувати ім'я автора. Для включення матеріалів в енциклопедії, банки знань, каталоги опису необхідно отримати згоду автора.

Ви можете самі визначати темп вивчення дисципліни, проте виконувати контрольні заходи слід у зазначені в плані-графіку терміни.

Одним із інструментів, які допомагають курсанту і викладачеві стежити за ходом навчального процесу, є система оцінок поточного і підсумкового контролю.

Особливості управління рівнем мотивації дистанційних учнів

Мотивація учнів — це загальна назва процесів, методів та засобів заохочення учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активному засвоєнню змісту навчання.

Навчальна мотивація — це включення в навчальну діяльність. Залежно від рівня формування навчальної мотивації ми можемо виділити три типи відношення до навчання — позитивне, байдуже і негативне.

Позитивне відношення до навчання відзначається активністю учнів у навчальному процесі, умінням ставити перспективні цілі проявом творчої ініціативи, умінням долати труднощі та досягати результатів. Байдуже відношення до навчання відзначається пасивним відношенням до навчального процесу. Націленістю на оцінку.

Негативне — небажанням вчитися, перешкоджанням діяльності учителя, протидії проведенню навчального процесу, що негативно впливає не тільки на освітні результати самого учня, а й на якість освіти всього колективу.

Мотивація поділяється на внутрішню та зовнішню. Внутрішня мотивація — це природна потреба людини навчатися, її прагнення до успіху та самореалізації, те, від чого вона отримує задоволення. Зовнішня мотивація — це зовнішні фактори, що спонукають людину навчатися, такі як нагороди, стимули, заохочення або страх покарання. Слід зазначити, що в більшості ставлення до навчання визначається внутрішньою мотивацією, а зовнішня мотивація є лише засобом формування та підтримки внутрішніх мотивів.

За відсутності цілеспрямованого процесу підтримки та формування мотивації учнів до навчання внутрішня мотивація поступово зменшується під впливом демотивуючих факторів. Одним із найвпливовіших демотивуючих факторів є біологічне прагнення людини йти шляхом найменшого опору.

Під час навчання за дистанційною формою відключитися від навчального процесу дуже легко. Достатньо вимкнути комп'ютер. Труднощі та перешкоди, втома та перевантаження поступово накопичуються як негативний навчальний досвід людини, що без періодичної зовнішньої нейтралізації може призвести до втрати навчальної мотивації. Спочатку учень намагається фальсифікувати окремі результати власної діяльності, а потім взагалі втрачає інтерес до продуктивного навчання.

Під час комп'ютерної форми навчання фальсифікувати результати значно простіше за очну форму, тому мотивація до навчання без належної підтримки зникає швидше. За статистикою, значна частина учнів, які навчаються дистанційно понад три тижні, не закінчує навчання, а більшість тих, хто доходить до підсумкових іспитів, показує низький рівень результатів. Саме у цих системах проблеми підтримки мотивації є найбільш актуальними і потребують пошуку нових методів.

На успішність навчання великий вплив здійснюють інтереси, мотиви, ціннісні установки і потреби індивідуума. Навчальний процес завжди цілеспрямований. Розуміння цілей і очікуваних результатів значно спрощує сприйняття і засвоєння нової навчальної інформації.

За дистанційної форми навчання прийомами підвищення мотивації слухачів можуть бути:

- можливість доступу до навчальних ресурсів провідних викладачів;
- отримання додаткових цінних навчальних матеріалів на CD диску;
- вступ до віртуальної спільноти колег та однодумців;
- можливість отримання кваліфікованої консультації і допомоги в складних професійних питаннях;
- практична орієнтація навчання;
- економія грошей та часу;
- можливість навчання за індивідуальним графіком.

Однак слід зазначити з практичного досвіду, що використання комп'ютерної техніки не сприяє мотивації до навчання, замість зацікавленості навчальним матеріалом підвищується інтерес до можливостей комп'ютерних засобів. Іншими словами застосування комп'ютерної техніки зміщує акценти від об'єкта і змісту навчання до засобу навчання.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Рудецька А.В., Кобець В.Л., учителі
англійської мови ЗОШ № 22

Стрімкий розвиток мережевих інформаційних технологій, розвиток Інтернету з його зростаючим впливом на всі сторони діяльності суспільства відкрив нові перспективи у сфері освіти. Іншими словами, в сучасному світі існує тенденція злиття освітніх та інформаційних технологій і формування на цій основі нових засобів навчання мови, заснованих на Інтернет-технологіях.

Функціональні можливості Інтернету як необмеженого джерела інформації та практичного застосування новітніх технологій для організації дистанційного навчання англійської мови у школі дуже широкі та привабливі.

Дистанційне навчання – особлива індивідуальна форма навчання за допомогою комп'ютера та комп'ютерних технологій з метою організації повноцінного навчального процесу. В основі цих технологій – інтерактивний взаємозв'язок між викладачем та учнями, який відбувається незалежно від того, на якій відстані вони знаходяться.

Види послуг в Інтернеті:

- відео-конференція, що дозволяє користувачам обмінюватися відеоінформацією в режимі реального часу;
- розміщення на web-сервері власної домашньої сторінки з публікацією інформації;
- доступ до інформаційних ресурсів (бібліотек, архівів);
- довідкові каталоги (Яндекс, Yahoo!);
- різні пошукові системи (Google, Hotbob, AltaVista, Яндекс), які надають можливість пошуку будь-якої інформації дуже швидко;
- обмін інформацією у вигляді текстових повідомлень, розмов у мережі (ICQ, Skype). До речі, за допомогою останнього можна теж влаштовувати відеоконференції з участю від двох до ста чоловік. Слід зазначити, що переваги ще й в тому, що обмін інформацією миттєвий, безкоштовний, може охоплювати всіх і кожного, хто в цьому зацікавлений, у зручному місці.

Дистанційний курс надає можливість учням самостійно (або додатково до аудиторних занять) засвоювати граматику англійської мови, виконувати вправи та тести, які завдяки вбудованим

можливостям програмного середовища дистанційного курсу перевіряються автоматично. Через електронну пошту учні надсилають учителю письмові завдання, на перевірку яких неефективно витрачати дорожочінний аудиторний час.

Голосовий Інтернет-зв'язок є майже єдиною можливістю постійного живого спілкування з учнями, які мешкають в інших містах і (або) позбавлені можливості відвідувати заняття (перебувають на довгостроковому лікуванні). Досвід використання цього способу навчання для перевірки самостійного читання підтверджує його продуктивність як альтернативи аудиторним заняттям.

Одним із сучасних освітніх методів є телекомунікаційний проект. Це технологія, що дозволяє не лише успішно засвоювати матеріал, а й розвиватися інтелектуально, формує навички критичного мислення, виховує самостійність, комунікативні навички, толерантність та сприяє встановленню міжпредметних зв'язків. Навчальний телекомунікаційний проект – це творча, іноді ігрова, спільна навчально-пізнавальна діяльність партнерів, що організована на основі комп'ютерної телекомунікації. Маючи спільну мету (дослідження проблем, методи, способи діяльності), ця діяльність направлена на досягнення спільного результату.

Телекомунікаційні проекти дозволяють вирішити певні методичні завдання для дистанційного навчання – створення мовного середовища і потреби у використанні англійської мови на практиці.

За допомогою Інтернет ресурсів добре розвивається писемне мовлення учнів. Учні можуть спілкуватися між собою та викладачем через листи. Це добра практика вдосконалення мови завдяки процесу формулювання думки на задану тему та грамотного викладу її в письмовій формі. Обмін листами може здійснюватися на будь-якому рівні володіння мовою.

Спілкуючись англійською мовою on-line, учні тренують вимову, удосконалюють навички говоріння і правильної побудови речення. Обмін повідомленнями сприяє кращому запам'ятовуванню лексики, оскільки працює ще й зорова пам'ять. Якщо один учень припускається помилки, то інший може виправити її.

Отже, використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет, можна інтегруючи їх в навчальний процес, ефективніше вирішувати такі дидактичні завдання:

- формувати навички й уміння читання, використовуючи матеріали різної складності;
- удосконалювати уміння аудіювання на основі звукових текстів мережі, а також підготовлених учителем;
- удосконалювати уміння монологічного та діалогічного мовлення на основі обговорення проблем;
- удосконалювати уміння писемного мовлення, складаючи відповіді партнерам, беручи участь у підготовці рефератів, творів;
- поповнювати свій словниковий активний та пасивний запас лексику сучасної мови;
- знайомитися з країнознавчими знаннями, мовним етикетом, особливостями мовної поведінки, культури, традицій;
- формувати мотивацію мовної діяльності учнів на основі систематичного використання актуальних матеріалів, обговорювати не лише питання до текстів електронного підручника, а й сучасних проблем, що цікавлять кожного.

Порівняння традиційного навчання з комп'ютерним

Традиційне навчання	Комп'ютерне навчання
1. Лінійний текст (лише текст, без інших додаткових джерел).	1. Мультимедійний текст (відео-, аудіо-можливості, зв'язок з великою кількістю різноманітних джерел).
2. Можлива відсутність мотивації й зацікавленості в навчанні.	2. Висока мотивація і зацікавленість у навчанні.
3. Обмежена кількість інформації, обмежений вибір, часто застарілі дані.	3. Необмежена кількість свіжої автентичної інформації, широкий вибір.
4. Контроль учителя.	4. Самоконтроль і координація навчального процесу учителем.

5. Спілкування з учителем.	5. Можливості спілкування з носіями мови, ознайомлення з культурою країн, мова яких вивчається.
----------------------------	---

Існує безліч комп'ютерних програм, що допомагають вчителю англійської мови й учням при оволодінні англійською мовою.

В освітньому середовищі використовуються найбільше поширені в Україні електронні програми вивчення англійської мови:

1. Діамантовий Англійський (Diamond English)- комп'ютерний курс англійської мови;

2. Bridge to English- 2000, базовий курс англійської мови;

3. Великий англо-російський, російсько-англійський словник- Lingvo 6.5;

4. TOEFL- офіційний тест на знання англійської мови: The Heinemann TOEFL- в форматах PBT (Paper-based Test) і IBT (Internet-based Test): <http://www.toefl.ru/>;

5. Особливою популярністю користується DVD(rom) Tell Me More - повний курс англійської мови, розширений курс розмовної американської мови з елементами тестових завдань;

6. Світ англійської мови: «Крок за кроком», Бонк Н.А.;

7. Англійська мова «Крок за кроком», 2009- інтерактивний курс навчання;

8. Англійський навчально-розважальний комплекс «Веселий учитель», видавництво "Нейя".

9. "Англійська мова. Тестові завдання і ключі". Тернопіль, 2009- комп'ютерна програма, яка дозволяє якісно і швидко підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання з англійської мови.

Комп'ютерні навчальні програми мають багато переваг перед традиційними методами навчання. Вони дозволяють тренувати різні види мовної діяльності і сполучити їх у різних комбінаціях, допомагають усвідомити мовні явища, сформувати лінгвістичні здібності, створити комунікативні ситуації, автоматизувати мовні дії, а також забезпечують можливість обліку ведучої репрезентативної системи, реалізацію індивідуального підходу й інтенсифікацію самостійної роботи учня.

Вивчення лексики.

При введенні і відпрацьовуванні тематичної лексики, наприклад покупки, продукти харчування, одяг і т.д., можна використовувати комп'ютерні програми “Triple play plus in English”, “English on holidays”, “English Gold” і інші. Етапи роботи з комп'ютерними програмами наступні: демонстрація, закріплення, контроль.

Відпрацьовування вимови.

Багато навчальних програм передбачають режим роботи з мікрофоном. Після прослуховування слова чи фрази учень повторює за диктором і на екрані з'являється графічне зображення звуку диктора й учня, при порівнянні яких видно всі неточності. Учень прагне домогтися графічного зображення вимовленого звуку максимально наближеного до зразка.

Навчання діалогічної мови.

Приклад роботи з діалогами комп'ютерної програми „Triple play plus in English”. Із запропонованих 12 діалогів, вибирається один, наприклад „У кафе”. На екрані з'являються кілька картинок - сцен даного діалогу.

Навчання письма.

Цей вид роботи вирішує відразу дві задачі: правильне написання англійських слів і освоєння клавіатури. Комп'ютерна навчальна програма „Bridges to English” допомагає вирішити ці задачі. Майже кожне завдання передбачає друкування на клавіатурі англійських слів і речень.

Відпрацьовування граматичних явищ.

Усі навчальні комп'ютерні програми так чи інакше передбачають відпрацьовування визначених граматичних структур. У програмі „Bridges to English” 20 уроків, і в кожному уроці відпрацьовуються свої граматичні явища: стверджувальні, негативні і питальні речення, ступені порівняння прикметників, дієприкметник, займенники some, any, структури there is / there are, прийменники і т.д. Усі види роботи одного уроку спрямовані на відпрацьовування визначеного граматичного явища.

Складання тестів з граматики, використовуючи комп'ютер, допомагає учням краще освоїти граматичний матеріал. Старшокласники розробляють свої комп'ютерні програми на перевірку лексичних і граматичних знань учнів.

Ми дослідили, що дуже важливим є використання комп'ютера в навчальній діяльності учнів, яке сприяє розвитку здібностей, пам'яті, просторової уяви, творчого нестандартного мислення, підвищує інтерес до навчання. Життя учня стає цікавішим. Проведення уроків з використанням інформаційних технологій робить процес навчання цікавішим та інтенсивним. Але слід зауважити, що комп'ютер не заміняє вчителя, а тільки доповнює його. Комп'ютер природно вписується в життя школи і є ще одним ефективним технічним засобом, за допомогою якого можна значно урізноманітнити процес навчання. Кожне заняття викликає у дітей емоційний підйом, навіть невстигаючі учні охоче працюють з комп'ютером.

Отже, можна сказати, що використання комп'ютерних технологій робить процес навчання інтенсивним, бо створює атмосферу змагання, виховує вміння співпрацювати. Такі уроки сприяють розвитку творчості, формуванню власних поглядів на проблеми, які слід вирішити. Під час цих занять школярі вчать зіставляти, узагальнювати, систематизувати певні мовні явища, вивчений лексичний матеріал, розвивають мовлення.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМФОРТНІСТЬ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Свириденко М.М., завідувач відділу
ПП і СР Інформаційно-методичного
центру

Ефективність педагогічного впливу при дистанційній формі навчання за допомогою комп'ютерних телекомунікаційних мереж неможливо зрозуміти без урахування особливостей спілкування між учителем і учнем. Тут важливо знайти шляхи вирішення проблем, зумовлених тим, що: матеріал у процесі спілкування не тільки передається, а й формується, уточнюється, розвивається; вербальне спілкування реалізується за допомогою фактичного та дискусійного типів діалогів; органічним доповненням вербальної мови є використання невербальних засобів спілкування, таких як: жести, міміка, пантоміміка; якість голосу, його діапазон, тональність, включення в мову пауз, сміху, покашлювань і т. п.; візуальне спілкування (контакт очима); інтерактивна сторона спілкування виявляється в спільній діяльності, у процесі спілкування повинно бути взаєморозуміння між його учасниками.

З іншого боку, серед переваг дистанційної форми навчання приваблює не тільки можливість забезпечення оперативного зворотного зв'язку між учнем і вчителем на відстані через мережу, збільшення числа «ступенів свободи» у виборі темпу навчання, до того ж постійна актуалізація навчального матеріалу з найменшими витратами. У зв'язку з ідеями індивідуалізованого і розвиваючого навчання особливий інтерес представляють психолого-педагогічні функціональні особливості використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні. На відміну від традиційного навчання, де учень розглядається одночасно і як суб'єкт, і як об'єкт освітнього процесу, при дистанційному навчанні завдяки комп'ютеру він виступає лише як суб'єкт.

Особливості організації навчальної діяльності учнів у системі дистанційного навчання полягають у зміщенні акцентів на самостійну навчальну роботу; обов'язкова наявність певних рівнів інформативних компетентностей учителів та учнів, зокрема, володіння ними навичками кваліфікованого користувача комп'ютерних засобів та комунікаційних технологій, різноманітних сервісів мережі Інтернет; зміні способів взаємодії між суб'єктами навчання, які зумовлені

появою відповідних засобів інформаційно-комунікаційних технологій; гнучкості щодо місця проживання кожного із суб'єктів навчання та часу проведення занять.

Слід звернути увагу на те, що новизна дистанційного навчання сама по собі збуджує інтерес до нового в навчанні, а це є могутнім стимулом до зміцнення внутрішніх навчальних мотивів. Саме тому необхідно розкрити учням нові можливості в побудові їхньої навчальної діяльності, наголошуючи на тому, що вони при цьому можуть виявити самостійність значно більшою мірою, ніж в умовах традиційного навчання, що збільшує їхню відповідальність за результати своєї діяльності, і усвідомлення цього сприяє підвищенню учінневої мотивації учнів.

На концептуальному рівні управління мотиваційною стороною навчальної діяльності проектується у вигляді основних принципів впливу на навчальну мотивацію.

Серед цих принципів чільне місце посідають такі:

- для підтримання й розвитку мотивації учня необхідно будувати його діяльність певним чином, щоб учень відчував свої успіхи;

- учень відчуватиме свої успіхи лише тоді, коли він усвідомлює, що вони заслужені, тобто учень упорався зі складною задачею. І, навпаки, якщо учневі будуть пропонувати лише легкі задачі, він може сприймати це як визнання його малоздібним;

- оскільки, як відомо, почуття своєї відповідальності за результати навчальної діяльності позитивно впливає на мотивацію учня, бажано передавати учням функції управління своєю діяльністю (природно, урахуовуючи при цьому рівень сформованості в учнів відповідних функцій);

- важливим принципом управління мотиваційною стороною навчальної діяльності є принцип спрямування учнів не лише на одержання певного результату розв'язування задачі, а й на інтерес до діяльності;

- реалізація цього принципу передбачає формування в учнів особистісного смислу навчальної діяльності в цілому і розв'язання запропонованих учням навчальних задач. На концептуальному рівні це передбачає визначення співвідношення таких чинників, як вплив задач на пізнавальну активність учнів і усвідомлення цього для успіху

в навчальній діяльності і як вплив засвоєння навчального змісту й формування відповідних умінь і навичок на майбутню діяльність;

- тут мають бути сформульовані основні принципи застосування заохочень і покарань, серед них вирішення того, коли надаються ці заохочення, тобто, які саме аспекти діяльності учня мають заохочуватися; форма цих заохочень (заохочення з успіхів у діяльності, наголошення на старанності учнів, наголошення на здібностях учнів, підкреслення успіху порівняно з попередньою діяльністю);

- на формування навчальної мотивації значний вплив чинить також підбадьорювання учнів при невдачах (наприклад, при значних труднощах при розв'язуванні задачі, при необхідності одержання значної допомоги, при неправильному розв'язанні критеріальних задач). Саме тому на даному рівні проектування навчальної діяльності мають бути сформульовані основні принципи підбадьорювання учнів, які зазнали невдач, щоб вселити в них віру в свої можливості й активізувати їхню діяльність, а також вчити їх самостійно усувати причини своїх невдач.

Оскільки йдеться про проектування системи дистанційного навчання, де основним змістом управління є комп'ютерна система, тут визначаються основні вимоги до організації діалогової взаємодії, урахування основних психологічних і лінгвістичних вимог до діалогу. Тут також мають бути намічені: а) типи запитань, які можна ставити учню і б) вимоги до мовного оформлення діалогу, передусім певних обмежень до мови учня. (Якщо в навчальному процесі передбачається участь консультанта центру дистанційного навчання, коло запитань і їх мовне оформлення практично не обмежується). Тут же намічаються основні психологічні вимоги до діалогової взаємодії для підтримання належного рівня мотивації (передусім типу і форми як заохочень, так і покарань).

Психологічна комфортність має не тільки функцію мотивування до навчальної діяльності, але й відіграє важливу роль в когнітивному аспекті, підтримуючи сприйняття й розуміння нового знання.

Важливою складовою природного спілкування є невербальна комунікація: вважається, що 50-70 % інформації про навколишній світ людина отримує через «немовні» канали. У ситуації навчання таке співвідношення, очевидно, є іншим, але це не зменшує ролі

невербальної комунікації: інформація, отримана з лінгвістичного або ситуативного контексту, дозволяє розширити, уточнити, скоригувати розуміння нової інформації, поданої у вигляді тексту або в усній формі, коректно сформулювати нове знання, яке має бути несуперечливо вписане в систему знань учня, його ментальну модель світу. Оскільки в ситуації спілкування з комп'ютером взаємодія, як правило, зводиться до обміну вербальними повідомленнями, очевидно, що в системах комп'ютерного навчання відсутність екстралінгвістичних і паралінгвістичних засобів комунікації можуть призводити до ускладненого або викривленого розуміння. До того ж реальна можливість помилкового розуміння внаслідок браку невербальних джерел інформації викликає у студента невпевненість і, відповідно, дискомфорт.

Ще одна особливість систем комп'ютерного навчання, яка може вплинути на комфортність їх використання, — це штучність процесу побудови навчального середовища: його розробник реалізує свої ідеї, думки, переконання, погляди, а інколи і свої міфи, упередження, забобони, при цьому часто не розуміючи глибинної сутності психологічних та психофізіологічних процесів сприйняття та обробки інформації, особливостей інтелектуальної діяльності, розуміючи їх неправильно, або взагалі не усвідомлюючи чи не актуалізуючи ці проблеми.

Розглянемо можливі підходи до забезпечення психологічно комфортного середовища з точки зору механізмів сприйняття та обробки інформації. Дуже важливою є проблема візуального подання інформації. Нехтування закономірностей психології сприйняття тексту та зображення, невдале розташування інформації на екрані, перевантаженість деталями та неструктурованість візуальної інформації, некоректне застосування кольору, задавання необґрунтованого темпу зміни зображень чи тексту — все це може спричинитися до зниження ефективності людино-машинної комунікації. Було доведено, що організований навчальний матеріал краще піддається сприйняттю, розумінню та запам'ятовуванню, ніж неорганізований. Тут корисними є принципи як психології, так і графічного дизайну (Машбиц и др., 1989).

Ураховуючи просторовий характер пам'яті, логічно пов'язана інформація має подаватися так, щоб вона була пов'язаною і у

сприйнятті, що спричинено притаманною людям властивістю групувати при сприйманні візуальну інформацію згідно з гештальт-принципами подібності, близькості, послідовності та ін. Цей процес групування має бути багатовимірним, здійснюватися за декількома параметрами. При поданні вербальної інформації водночас має бути пред'явлено всю потрібну допоміжну інформацію, оскільки людські можливості стосовно сприймання та обробки кодованих повідомлень є обмеженими. З тієї ж причини потрібно при пошуку певної невідомої інформації пред'являти одночасно великий обсяг даних.

Найбільшими функціональними можливостями відзначаються системи, які, окрім застосування принципів гештальту, використовують мультимодальне подання інформації, тобто використовують, паралельно або послідовно, кілька різних комунікаційних каналів (слуховий, зоровий, тактильний та ін.) для реалізації навчальної стратегії, для пред'явлення інформації учням і обробки їх відповідей. Полімодальність спілкування підвищує ефективність навчання та учіння завдяки притаманному людині механізму паралельної обробки інформації, що надходить по різних каналах. Потрібно проектувати систему так, щоб всі сенсорні модальності доповняли, а не дублювали одна одну й заважали, змушуючи перемикаєти увагу і відволікаючи внутрішні ресурси людини від переробки інформації. При цьому слід урахувати домінуючу роль зорового аналізатора. Хоча в «лекційному режимі» можна викласти й більше матеріалу, але педагог повинен пам'ятати, що «говірки голови» — це найнижчий рівень інтерактивності, і він, напевне, відштовхне слухача курсу ДН. Те ж стосується і «сторінок» тексту на комп'ютерному екрані в онлайн-курсах. Щоб забезпечити активну участь у навчанні всіх учнів, особливо тих, хто далеко, учитель має забезпечити максимальний рівень інтерактивності.

Концепція конструювання системи усвідомленого аналізу на базі динамічної моделі світу має істотне значення для організації взаємодії учня з комп'ютером: з точки зору ряду розробників, якомога більше фрагментів інформації мають бути подані у вигляді просторово-часових патернів*. Поняття просторово-часового патерну спирається

*Патерн позначає закономірну регулярність

на такий постулат: пам'ять людини має просторовий характер, що дає змогу відшукувати об'єкти та інформацію просто за їх фізичним розташуванням. Будь-який концепт, відображений в інтерфейсі як просторовий об'єкт, повинен бути просторово співвіднесений з будь-яким іншим визначеним об'єктом. Здатність простежувати речі не за їх назвою, а за фізичним розташуванням, є однією з найважливіших характеристик при формуванні ментальної динамічної моделі світу.

Взаємодія з комп'ютером у навчальній програмі має бути організована таким чином, щоб мінімізувати зусилля, яких докладає учень для сприйняття змісту навчального матеріалу. Можна сказати, що форма (спосіб) презентування інформації повинна максимально полегшувати сприйняття змісту. Оскільки просторова інформація сприймається, головним чином, у візуальній формі, вона має бути подана за допомогою фізичного розташування, кольору, форми і т. ін.

Отже, простота використання і наочність є базовими вимогами при проектуванні віртуального навчального середовища. Від початку віртуальне навчальне середовище має містити зону входу, де розміщувалися б оголошення, академічна та організаційна інформація і звідки учні здійснювали б навігацію по сайту онлайнного курсу. Допоміжні документи, матеріали, мережі мають бути наготові, щоб допомогти учням у навігації. Вхід у навчальний курс можна полегшити, надавши дітям ясні й чіткі вказівки щодо того, як слід починати роботу.

З позицій лінгвістичного оформлення, проектування повідомлень системи повинно задовольняти вимоги доступності та зручності для учня; треба забезпечити учневі можливість мінімізувати зусилля, що витрачаються на введення повідомлення, щоб він мав змогу зосередитись на змісті своєї відповіді, і в той же час треба мінімізувати метадіалог, потрібний для розуміння комп'ютером повідомлення учня. Спілкування ведеться за допомогою обмеженої природної мови, причому мова комп'ютера має бути *лінгвістично природна* — для забезпечення найкращого розуміння учнем повідомлення системи, а мову учня доцільно проектувати як *психологічно природну* — для максимального полегшення процесу введення повідомлень. Усе це в сумі дозволяє учневі витрачати мінімальні зусилля на формальний бік спілкування, зосереджуючи увагу на його змістовій стороні.

З удосконаленням веб-технологій з'являються нові можливості з точки зору інтерактивності та гнучкого доступу до різноманітних засобів передачі інформації, які кидають виклик традиційним підходам до організації онлайн-навчальних середовищ. Основні труднощі при цьому пов'язані з належним проектуванням, з тим, щоб у результаті отримати таке навчальне середовище, яке б позитивно впливало на мотивацію та результат навчання, а також найкращим чином забезпечувало комунікацію між автором системи та учнем, а також між самими учнями.

Отже, можна зробити висновок, що при розробці навчальних систем базовою вимогою є врахування когнітивних аспектів, оскільки будова системи є важливим чинником, що визначає для учня ефективність сприйняття, його задоволення та результативність його дій. З одного боку, питання підтримки інтелектуальної взаємодії між системою та учнем розгортається у питання комунікації між автором та учнем. З іншого боку, дизайн навчальної системи виступає як основний чинник сприйняття інформації учнем, його задоволення і, врешті, результативності навчання. Нарешті, ефективність комп'ютерних та веб-середовищ, спрямованих на самокеровану учінневу діяльність, залежить від того, чи потурбувався автор про доступність та прозорість інформаційного змісту системи, та від учня в плані його стану та кмітливості. Концептуальні вади, непослідовність, поганий дизайн простору екрану або інтерфейсу, помилки у навігаційних стратегіях, низький рівень інтерактивності можуть призвести до неадекватності навчальних середовищ. Таким чином, проблеми, що виникають відносно дизайну онлайн-навчальних систем, беруть початок у похибках комунікації між автором системи та учнем. Проблеми комунікації можна вирішити за допомогою грамотно спроектованого інтерфейсу користувача, який би враховував закономірності сприйняття, у тому числі естетичні, структурно-графічні норми, питання інтерактивності та навігації, а також методи візуальної організації. Головною метою інтерактивного модульного відкритого навчального середовища є мотивувати учня до навчання, візуально показувати релевантність тих знань, що мають бути засвоєні, а також посилювати самостійність учінневої діяльності за допомогою «моделювання», що полегшує когнітивне навантаження.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ОНКОЛОГІЧНИЙ ДІАГНОЗ

Дмитренко Г. М., практичний
психолог, онко-гематологічне
відділення СОДКЛ

Так склалося в житті, що діти хворіють. Іноді хворіють дуже тяжко та довго, знаходячись місяцями, а то й роками в лікарні. Життя хворих дітей та їх батьків зазнає змін. Енергетичний потенціал знижується і може призвести до проблем у навчанні, спілкуванні.

Довготривала хвороба змінює не тільки психічний стан, але й загальний розвиток дитини, призводить до формування таких реакцій, як «занурення в хворобу»; різні стресові, депресивні стани; підвищеної роздратованості, агресивності. Протягом хвороби в дітей порушується формування соціальних і комунікативних навичок. Іноді буває складно виражати особисті думки, зникає інтерес до спілкування, виникає соціальна дезадаптація, зниження мотивації досягнень.

Діти, які перебувають на лікуванні чи знаходяться вдома в стані ремісії, мають деякі особливості, на які необхідно звертати увагу педагогам у своїй роботі. Присутня пунктуальність у дотриманні режиму, розпорядку. Пунктуальність у всьому представляється як захист від небезпеки. Діти часто намагаються спілкуватись з дорослими, але в той же час «дорослість» не супроводжується самостійністю. Часто можна спостерігати в дітей порушення пам'яті, уваги, саморегуляції. Діти часто розторможені,

непосидючі, тривожні, іноді в'ялі, апатичні. Їх настрій часто змінюється. Часом діти можуть використовувати свій стан здоров'я, свою хворобу з метою маніпулювання.

Особливості дітей, що мають онкологічний діагноз:

- знижене самосприйняття;
- схильність до самозвинувачення;
- релігійність;
- слабкість міжособистісних зв'язків;
- безпомічність, низька соціальна активність;

Діти з онкологічним діагнозом мають потребу у фізичному й емоційному спокої, пасивності. Така поведінка часто може являтися захисною, поверхневою, яка приховує за собою тривожність, вразливість.

Діти онко-гематологічного відділення потребують не тільки значної психологічної допомоги, але й створення особливих умов виховання та навчання. За допомогою батьків, спеціалістів, з метою попередження соціальної ізоляції, зменшення труднощів у

міжособистісних відносинах та в засвоєнні шкільної програми під час роботи з онкохворими дітьми (дітьми, що лікуються вдома та після довгострокового лікування) слід враховувати рівень їх комунікативних навичок, психоемоційний стан.

Рекомендації педагогу:

- емоційно підтримувати дітей та їх батьків під час спілкування, позитивно підживлювати (*підкріплювати*) їх зусилля, створювати позитивну мотивацію до навчання;
- зміцнювати почуття ефективності, самооцінку дітей та дорослих;
- сприяти ефективній комунікації в системі «дитина - педагог», «батьки - педагог», «дитина - батьки»;
- педагогу використовувати в роботі з дітьми елементи арт-терапії (відповідно віковим особливостям);
- слідкувати за втомленістю та фізичним станом дитини;
- робити перерви під час занять;

- педагогу реалістично оцінювати свої можливості по відношенню до хворої дитини;
- розвивати емпатію, толерантне сприймання ситуативно обумовленої реакції дітей чи дорослих;
- педагогу, при необхідності, бути готовим швидко переключитись на іншу діяльність або надати інформацію іншим способом;
- орієнтувати дітей та батьків на пошук джерел різного типу спілкування та підтримки (друзі, соціальні організації, форуми тощо).

Важлива роль лежить на плечах педагога, який працює з дітьми, що мають онкологічні захворювання, - виділити з учнем цілі, перспективу.

АДЖЕ НАВЧАННЯ – ЦЕ МАЙБУТНЄ!

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЛІКУВАННЯ МИСТЕЦТВОМ

Шевченко О.М., спеціаліст
Сумського обласного центру
соціальної реабілітації дітей-
інвалідів

У межах проекту «Можливості електронних засобів та дистанційних технологій для дітей, які перебувають на довгостроковому лікуванні» ми з дітьми онко-гематологічного відділення СОДКЛ створювали новорічні листівки.

Процес створення нашої листівки умовно можна розподілити на три етапи:

1. Маніпуляції з фарбами. Малювання на мокрому папері акварельними фарбами. Робота з папером та фарбами передбачала корекцію рухової можливості дитини, корекцію пізнавальних і творчих можливостей.

2. Формування композиції листівки з використанням кольорового та створеного фарбованого паперу. Робота над листівкою була направлена на стимулювання розвитку насамперед дрібної моторики, зорово - рухової координації, уваги, уяви.

3. Складання та розміщення на листівці новорічних побажань з використанням англ. мови. Діти із зацікавленістю відносилися до створення вітальних листівок, вони самостійно підбирали матеріал, фантазували та активно спілкувалися між собою.

Це природне заняття дітей, якому вони захоплено присвячували свій час, у якому реалізувалась потреба самовираження, формувалась естетичний смак, відчуття гармонії, розширювався кругозір, розвивалися творчі здібності, художнє сприймання життя, уява.

При створенні вітальних листівок дітей не примушували виконувати визначені завдання, вони могли створити свій виріб відповідно до своїх інтересів й уподобань. Дитина починала глибше усвідомлювати свої потреби та мотиви, краще концентрувала, переключала увагу в процесі

діяльності.

Заохочуючими стимулами до подальшої співпраці з дітьми були: позитивна оцінка психолога, допомога у виконанні завдань з боку батьків та педагога.

Особливу увагу педагогам в роботі з дітьми, що отримали досвід інтенсивного лікування, треба приділяти відтворенню фантазії дитини. При цьому дотримуватися основних правил арт-терапії: дитина має право вибирати вид та зміст своєї творчої діяльності, працювати у своєму особистому темпі. Ураховуються індивідуальні особливості дитини, підбираються певні види діяльності, які окрема дитина спроможна виконати й отримати результат, регламентується робота дитини, що дає змогу підвищити концентрацію уваги. Такі правила стимулюють пізнавальну активність дитини, організують поведінку, підвищують самооцінку.

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТСЕРІАЛІВ "MUZZY IN GONDOLAND", "MUZZY COMES BACK" ТА ТЕМАТИЧНИХ ІГОР ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ НА ТРИВАЛОМУ ЛІКУВАННІ

Пищик Н.С., магістрант,
Сумський державний університет

Зосередимо увагу на цільовій групі учнів віку 1-4 класів, які проходять курс лікування та реабілітації. Діти цієї вікової категорії ще, цілком можливо, взагалі не відвідували школу та не вивчали англійську мову. Однак, досвід показує, що під час реабілітації, та навіть під час певних етапів лікування, можна організувати їх навчання за допомогою волонтерів.

Волонтер має реалізувати такі педагогічні цілі: ознайомити своїх підопічних із структурою та природою англійської мови, навчити читати, розуміти, впізнавати та використовувати у мовленні нові лексичні одиниці з теми, будувати прості речення.

Доцільно також орієнтувати дітей на майбутнє, готувати до того, що їх чекає в школі, коли вони вперше прийдуть у клас: вчити відповідати, читати і писати англійською мовою, знайомити з основними етапами роботи, тощо. Волонтер має навчити учнів слухати та правильно вести розмову, розповісти про те, як відбуваються заняття в школі, навчити дитину підіймати руку, говорити основні фрази привітання та прощання англійською мовою, розпізнавати ключові фрази вчителя в ході організації уроку.

Почуття самотності й відчуження можуть мати негативний вплив, перешкоджати соціалізації дитини тепер і у подальшому. Щоб уникнути цього, дітям, які не мають змоги відвідувати звичайні шкільні заняття, необхідна допомога волонтерів, адже вони ще не сприймаються як дорослі, не є надто серйозними.

Молодший шкільний вік відзначається нестійкою увагою дітей, непосидючістю та відсутністю абстрактного мислення. Особливо це стосується дітей, які тривалий час знаходяться на лікуванні й до цього не мали справи з педагогами та не навчалися. Проте, вони абсолютно точно дивилися мультфільми та грали в ігри. Це звичне для них середовище.

Мультфільм прекрасно унаочнює мовленнєву функцію. При його перегляді діти легко та швидко засвоюють новий лексичний матеріал і тренують артикуляцію звуків. Також мультфільм можна назвати своєрідним віконцем, через яке діти не лише вивчають мову, а й знайомляться з культурою, традиціями, менталітетом народу, мову якого вони вивчають. Мультфільми підсилюють та роблять яскравим іншомовний матеріал, сприяють запам'ятовуванню. Втримати увагу молодших школярів досить важко, діти зазвичай швидко втрачають цікавість та відволікаються [2]. Тож мультфільм, як засіб навчання, полегшить та урізноманітнить процес вивчення іноземної мови, розширить дитяче світобачення. Якщо мультфільм сподобається дитині, вона буде дивитися його і поза заняттями.

Інший метод, що вважаємо доречним — метод гри. Відчуття непотрібності, виконання беззмістовних незрозумілих завдань — пригнічує мотивацію і самооцінку дітей з особливими освітніми потребами. Відчуття приналежності, любові, дружби й добрі стосунки з іншими збагачують їх життя. Прості завдання — такі, як вставити артикль чи прочитати та перекласти текст — на початковому етапі вивчення мови сприймаються важко. Тому необхідно урізноманітнити заняття іграми.

На уроці ми маємо справу з навчальними іграми, що, на відміну від розважальних, мають специфічну методичну ціль, яку вчитель (волонтер) повинен завжди чітко собі уявляти. Однак, в жодному разі не слід показувати учням, що його цікавить дидактичний підтекст. Він повинен сміятися і радіти разом з дітьми, підкреслюючи тим самим, що його цікавить ігровий зміст вправи, а не навчальний. Якщо вчитель розкриє учням свою мету, то гра перетвориться у звичайну вправу. Для педагога ж будь-яка навчальна гра — це перш за все вправа. Гра — унікальний феномен загальнолюдської культури, її джерело і вершина. Ні в яких видах діяльності людина не демонструє такого самозабуття, оголення своїх психофізіологічних, інтелектуальних здібностей, як у грі. Вона — регулятор усіх життєвих позицій дитини. Сам факт, що гра пробуджує інтерес і активність дітей, дає їм можливість проявити себе в цікавій для них діяльності, сприяє більш швидкому і надійному запам'ятовуванню іншомовних слів та речень, особливо, якщо знання цього матеріалу є обов'язковою умовою активної участі, обов'язковою умовою виграшу [4]. Гра — це

певна ситуація, яка багаторазово повторюється, і кожен раз у новому варіанті. У ході гри виникає змагання. Бажання перемогти мобілізує думку гравців. Це особливо важливо при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, у яких може бути наявна апатія, небажання включатися в навчальну діяльність. Проведення уроків з використанням комп'ютера переконує у тому, що він має надзвичайно широкі можливості для вдосконалення навчального процесу. Учень "подумки" виконує низку розумових операцій з образами відображеного наочного матеріалу. Волонтери можуть зробити уроки більш змістовними, щоб діти чекали їх із нетерпінням. У дітей молодшого шкільного віку дуже рідко з'являється страх до комп'ютера, вони з радістю "спілкуються" з ним. Це стосується й мультсеріалу "Muzzy in Gondoland" — коли наданий теоретичний матеріал у самій серії мультфільму закріплюється у грі, що йде в комплекті із мультфільмом. Під час застосування комп'ютера дитина приймає участь, не соромиться помилитись, проявляє активність у спілкуванні англійською під час заняття, що збільшує шанси засвоїти матеріал.

Діти із задоволенням приймають участь, бо мультсеріал та гра — це світ, у якому вони живуть. Граючи, дитина не помічає, як засвоїла новий матеріал, відволікається від сумних думок, що важливо для того, хто проходить курс лікування чи реабілітації. Гра стимулює процес пізнання і навчання дітей, а також привчає їх до сумлінної праці. У процесі гри в дітей виробляються навички зосередження, самостійного мислення, розвивається увага, дисципліна.

Не можна обійтися у взаємодії волонтера і дитини без бесіди. Цей метод забезпечує навчання через безпосереднє спілкування з учнями. Для формування діалогу на основі мультсеріалу, необхідно заздалегідь мати план розмови, основні й додаткові запитання; створити сприятливу атмосферу для відвертого обміну думками; врахувати індивідуальні особливості співбесідника; виявляти педагогічний такт. Завдання бесіди полягає в тому, щоб: по-перше, за допомогою цілеспрямованих і вміло поставлених запитань актуалізувати відомі учню знання; по-друге, досягти засвоєння ними нових знань шляхом самостійних обмірковувань, узагальнень та інших розумових операцій. Для дітей вікової категорії молодшого школяра ще важко формулювати самостійну думку шляхом

обмірковування. Для них краще застосовувати короткі питання, відповідь на які буде складатися із одного-двох слів. Така бесіда-діалог не тільки допоможе закріпити пройдений матеріал, сформулювати мовні навички дитини, а також і дозволить проконтролювати, чого ж саме учень не засвоїв.

Із урахуванням оглянутих вище методів і засобів навчання запропонуємо

використання

навчальних

мультсеріалів "Muzzy

in Gondoland",

"Muzzy comes back"

та ігор по їх мотивам.

Волонтер дивиться

мультфільм та грає із

учнем у комп'ютерну

гру індивідуально,

хоча можливий варіант — 2-3 учні, якщо у кожного буде окремий

комп'ютер із доступом в інтернет. На комп'ютері вводиться

посилання

[http://english4kids.russianblogger.ru/category/english_video/muzzy],

що являє собою сайт, де знаходиться серія мультфільму по порядку, а

також гра по мотивам та завдання, які можна легко роздрукувати, щоб

дитина вчилася ще й писати від руки, заповнюючи пропуски у тексті.

Додаткові методичні вказівки можна отримати, перейшовши за

інтернет-посиланням: [[http://happy-with-kids.ru/news/izuchaem-](http://happy-with-kids.ru/news/izuchaem-angliyskiy-s-mazzi)

[angliyskiy-s-mazzi](http://happy-with-kids.ru/news/izuchaem-angliyskiy-s-mazzi)].

Мультсеріал "Muzzy in Gondoland" — має 6 серій, друга частина

"Muzzy comes back"— 6 серій, які супроводжуються іграми, та ще 14

серій без ігор. У вільному доступі в інтернеті є збірник пісень. Формат

мультсеріалу надає можливість послідовної роботи кількох

волонтерів, які змінюють від уроку до уроку один одного, не

порушуючи при цьому принцип наступності у навчанні.

Мультфільм та гра можуть бути елементами уроку, або ж на них

можна побудувати ціле заняття. Серія мультсеріалу містить у собі

аспекти звичайного заняття (10-15 хв): вивчення фонетики, граматики,

подання нової лексики. Навчання проходить у вигляді ненав'язливого

сюжету та на прикладі персонажів, за якими учню цікаво спостерігати. Персонажі промовляють фрази, які учень може одразу ж повторювати за ними, також можна намагатися співати пісню разом з персонажем. У кожній серії міститься певна граматична тема, як, наприклад, — вивчення відмінювання англійського дієслова, а також міститься лексична тема — наприклад, опис персонажа, — де подаються різні прикметники, що характеризують героя. Мультфільм можна поєднати з темою за програмою та застосовувати як ілюстративний матеріал до теми з підручника. Після перегляду необхідне говоріння, для тренування комунікативних навичок (7-10 хв). Учень та волонтер можуть обговорити емоції дитини від переглянутого, за допомогою коротких питань-відповідей, хто їй сподобався, а хто ні, описати персонажів, придумати історії про них. Таким чином, буде також тренуватися фонетика.

Гра за мотивами є своєрідною формою контролю. Волонтер пояснює учню, що йому робити та слідкує за тим, як він самостійно

виконує поставлені завдання (15-20 хв.).

Вона може бути і домашнім завданням.

Підказкою можуть бути письмові субтитри до мультфільму, які також

є у вільному доступі. Проведення таких

занять відтворює структуру шкільного

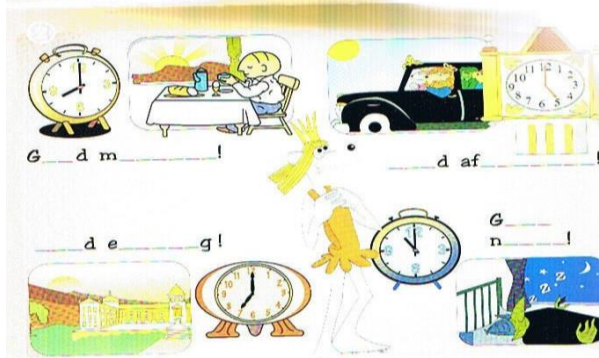
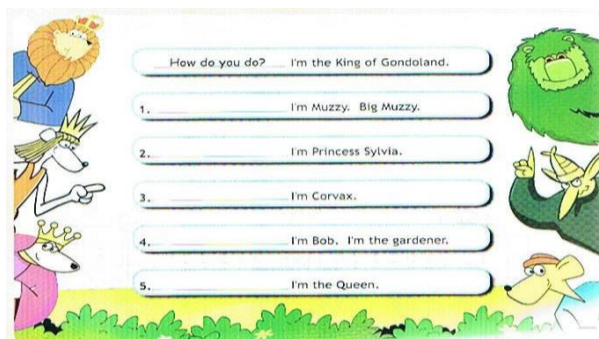
уроку, і учень до звикає до неї. Оскільки

найприродніше середовище для дитини

— це поєднання ігрових, розважальних та

навчальних елементів, то у учня не

буде проблем з тривалою

концентрацією при вивченні мови, у нього виникне цікавість та мотивація до вивчення іноземних мов і надалі у школі та самостійно. Для дитини з обмеженими можливостями особливо важливо, щоб навчання проходило у позитивній, веселій формі. Таке знайомство з мовою має вберегти його від страху вивчення іноземної мови на шкільних уроках.

Мультсеріал пропонує ознайомлення з англomовною культурою, вчить, як треба вітатися, прощатися, які ввічливі слова вживати при спілкуванні, які він буде потім вживати на уроці в школі.

На малюнку наведемо приклад одного з можливих тематичних завдань для контролю не у електронному вигляді. Учні пропонується дописати фрази, після перегляду мультсеріалу. Завдання тематично пов'язані. Волонтер підбирає ступінь складності, зважаючи на здібності дитини та рівень засвоєння нею матеріалу, що забезпечує уникнення проблем «занадто легко, а тому нецікаво» або «занадто складно, а тому гнітюче». Для того, хто засвоює матеріал легко — є можливість спробувати свої сили без підказок. Відповідно, при виникненні труднощів із написанням слів, дитині надаються розміщені не по порядку варіанти відповіді:

Hello.

Hi!

How do you do?

Таке завдання не лише ознайомлює з вимовою, вчить передавати звуки на письмі, але й знайомить з специфікою різновікової, формальної та неформальної форм вітань, тренує асоціативну пам'ять. Так як учні — це діти молодшого шкільного віку, проблема їх оцінювання, з використанням балів, залишається відкритою. Можливий варіант виставлення волонтером тільки позитивних оцінок у спеціальний щоденник, враховуючи особливий психологічний стан дітей з обмеженими можливостями, які потребують більшої кількості позитивних емоцій і меншої кількості негативних. Волонтер робить собі помітки та бере до уваги, яку тему учень не засвоїв, або яка тема потребує подальшого доопрацювання — та роз'яснює її, по необхідності, з залученням інших педагогічних прийомів та методів. Що стосується оцінки учнів, при виправленні письмових домашніх робіт — можна робити акцент не на допущених помилках, а навпаки, на тому, що зроблено правильно. Замість червоної ручки можна

використати зелену. Тоді у дитини буде не негативна установка, що вона зробила помилку, а навпаки – позитивна, що вона багато чого написала правильно. Головне, необхідно завжди пам'ятати про мотивацію, забезпечення хорошого настрою під час уроку та уважності вчителя до учня, що неодмінно підвищить ефективність засвоєння інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Мультфільм на уроці іноземної мови. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Pedagogica/5_97547.doc.htm,
2. Задерилова С.В. Засоби, що сприяють розвитку іншомовних компетенцій учнів початкової школи. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Задерилова_С.В._Засоби,_що_сприяють_розвитку_іншомовної_компетентності_учнів_початкової_школи.
3. Изучаем английский с Маззи. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://happy-with-kids.ru/news/izuchaem-angliyskiy-s-mazzi>
4. Олійник Н. Г. Ігри як один із важливих методів навчання англійської мови в початкових класах. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/igri-yak-odin-iz-vazhlivikh-metodiv-navchannya-ang.html>
5. Muzzy in Gondoland. Розташування ресурсів та додаткові методичні вказівки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://english4kids.russianblogger.ru/category/english_video/muzzy
http://english4kids.russianblogger.ru/english-for-kids-muzzy-in-gondoland-01_06.html

ВІДГУКИ БАТЬКІВ

«У старшого сына Саши, 11 лет, возникли проблемы в школе по изучению английского языка. Так как материала очень много и детям уделяется мало времени на изучение новых тем, то ребёнок не всё смог понять. Благодаря предложенному проекту, в котором участвовали студенты-волонтёры и их индивидуальному подходу к ребёнку, я заметила интерес, старание и стремление узнать больше, лучше разобраться с предложенными заданиями. Саша стал лучше учиться и с удовольствием ходить на занятия по английскому языку. Хочу вынести отдельную благодарность студентке Вике, которая нашла общий язык с сыном. Надеюсь, что данный проект будет продолжен».

Елена Павленко, г. Сумы

«Я мама 4-х летнего ребенка. Мой сын долгий период времени находится на лечении в гематологическом отделении СОДКБ. Кроме четырех стен палаты он ничего и никого не видит. Сейчас находится в таком возрасте, что нужно изучать и обучаться, но мои попытки заниматься с ним игнорирует. Когда приходят волонтеры, у ребенка куча эмоций, глаза сияют от радости. Ему очень нравится делать все возможные поделки и изучать английский язык. Передать восхищение невозможно. И конечно же, не без симпатий: Лерочкой он восхищается с первого дня знакомства (даже номер телефона взял у нее). Очень хочется, чтобы было побольше занятий!!!»

Светлана Шевченко, г. Сумы

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Сумська обласна громадська організація
«Батьки онкохворих дітей - інвалідів»

Створена у вересні 2011р.

Місія - підвищення якості життя кожної дитини, що хвора на рак.

Поштова адреса: вул. Козацький вал 2Б, оф.320, м. Суми, 40030

Тел. +38050-66-230-36, +38066-44-911-41

E-mail: sogobodi@gmail.com.

Сайт: www.sogo-bodi.edukit.sumy.ua

